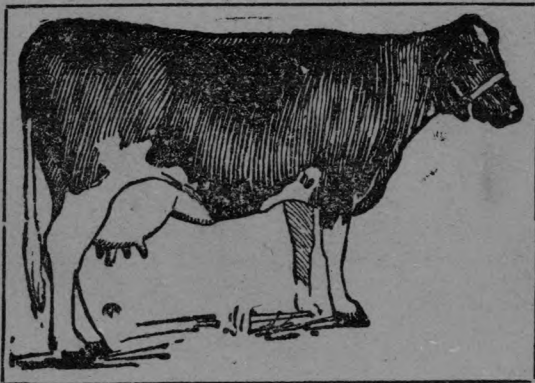

Л. ШТРАНДТ.

**МИХЕЙ ҖЫЛУ КАЖАГАН ТУДАЛА,
УЙДЫҢ СҮДИН КӨПТӨТКӨН.**

П. Чагат Строев көчүргән.

Ойрот Областың Җер Башкарузы чыгарган.

1 9 2 9

Ойрот.

2-438

Л. ШТРАНДТ.

Г.П.Б-ка обя. экз.

Лнгр. 1930 г.

Ант № 4-123.

**МИХЕЙ ЫЛУ КАЖАГАН ТУДАЛА,
УЙДЫҢ СҮДИН КӨПТӨТКӨН.**

*Михей попросил тебе сказать,
корова моя очень красивая.*

П. Чагат Строев өчүргөн.

Инв. № 1281

Михей жылу кажаган эдэлэ, уйдын сүдин көптөткөн.

Михей токтобой-ла турды: бу менин уйымнын сүди ненин учун ас болып туру? дэп, кайкап жүрди. Сүгтү уйдын балазы болгон, жүргөн буказы-да сүгтү уйдын угы болгон—бу уй нэ кэрэк тутан болды.

Жылу тужунда уйынын сүди кожылып турар, күн со-ой бэргэн тушта там-ла сүди астай бэрэр болды.

Ол уйын агрономдордын айтканынча канайып-та кичээп азрап, өлөңи тэпсэлбэс эдип тоскуур-да эдип турза—уйдын сүди тутак-ла болып турар болды.

Дэрэмнэзинин улустары оны шоодып, уйынын эки быкынынан сыга тутсаң, сүди кожылар болор-ба дэп айдыжар болды.

Бир-күн игирдэ Михей эжиктин жаагында отра уйынын сүдин көптөдөр аргазы нэ боло дэп, санааркап отурды. Тэгин тыштынан көрөрдө сүгтү уйдын бүдүжи бар. Мында жуукта-ла Михей агрономнон жөн сураарда, азралын тыгыт дэгэн. Жаантайын-ла азралды тыгытсын дэп, жакыпта турза азралдан нэмэ болып турган эмэс. Кэрэк өскө нэмэдэн болор дэп. бодоп жүрди.

—Нэгэ санааркадың? База жаңы бичик кычырган болорың. База нэни кылынарга туруң-дэп, бир буурул башту өбөгөн жанына отра түжэ-лэ куучынданды.

— Жаңы кылык таап кылынарга турган эмес, бойымнын мал-ажымды жарандырап эбин бэдрэп, тузалу болзын дэп, шүүнип отурум. Өскө жэрлэрдиг крестьяндары канайып мал ажын жарандырып алат—дэп, Михей айтты.

— Сэн бичик дэп нэмэни ташта. Бистин адаларыбыс бичиги жокко да жаткан эди, сэн-дэ алдырбазың дэди.

Анайдарда, бистин адаларыбыс бистэн артык жаткан бэди?

— Јэ, јаман болзын јакшы, болзын јатклаган-ла. Бичик чийэри иш иштээринэнг јэнгил болор. Бичээчилэрди бис билэтэнибис.

Михей андый куучынды јаратпайтан кижии болгон, онынг учун өбөгөнниг куучынын укпай, айлына кирэ басты. Буурул башту өбөгөн кийинэнг ары көрүп турала, бажын јайкады, түкүрди, онон ары база бәрди.

Эртэн тура Михейдинг городко барар кэрэги бар болды. Адын јэгип алды, калаш-ла, тоолу јымыртка сугуп алды, атанып јүрди

Кэрэктэри бүткэн кийиндэ Михей бичик садып турган магазинга солун бичиктэр бар эмэш-пэ дэп, кирди. Магзинга киргэлэктэ көзнөгинэнг көрди, тургузулу бичиктэрдиг какпактарын кычырды. Көрүп турза „Уйдын јылу кажаганы“ дэп атту бичик туры.

Михейдэ јылу кажаган јок болгон дэп, санаазына кирэ түшти. Лавкаа кирэлэ ол бичикти сурады.

Ойто јанарда јолой бастырып брадып ол книганы кычырып барды. Јанып кэлгэн бойынча Михей көндрө-лө уйына барды.

Көрүп турза; турган јэри эптү-дэ болзо, азрал салар өлөң салгыжы бар-да болзо, салкын јыбар малды өткрө согып туратан эмтир. Михей сананып турза, кышкыда үйи, Матрена, уй саар тушта јаантайын јылу тон кийип турар болгон. Сүттү көнөктөң буу чыгып куруутып турар. Тоскуурдагы суу тогып турар болгон.

Багаа! бу мәниг тэнэгимди--дэп, Михей сананды: мән јаантайын-ла агрономнынг айтканынча, өлөң чачылбас, өлөң салгыш-ла кичээп эткэм, јылу кажаган эдэрин дэээ, торт унудуп салган эмтирим дэп сананды. Бу мындый кажаганга мал јакшы турбас. Үй кижии јаантайын уй саарда јылу тон кийэт. Бу мәниг азрап турган азралым сүт болбой уйдынг эдин јылыдып турганын, мән алдында канайып билбэгэн болотом. Мән бойым сүтти јэр-төмөн төкөндий болгон эмтир. Бу мәниг тэнэгим сүрэкэй болгон турбай! дэди.

Эртэнгизиндэ Михей јылу кажаганга агаш аларга атанар дэп, шыйдынды.

База-ла тапасты таптын. Кычырбас нэмэни сэн кычырып алала алтын-мөнги тэнгэридэн түжэр болор дэп бодоп алган турун. Тэ. ин јэргэ күн өткүрүп јадын. Ол агашты тэгин јэргэ үрэгэнчэ, бир кэрэктү нэмэ этсэ кайдар-дэп, Матреназы адылып турды.

— Сагы-ла. Эдип, бүдүрүп алзам бистин уйыбыстын сүди кожылганын көрөрин,—дэп Михэй айтты.

— Канчаазын сагыр. Мында ол ученыйлардын үүрө-дүзинчэ баштап азраар тушта, сэн, акыр сагып ал, сүт кожылар дэгэн, сэнин сүди ас уйун эмдидэ сүди ас бойынча. Јок, бистин адаларыбыс бичик јокко-да артык јаткан; ончо нэмэзи јеткил болгон. Бистин иштэп турганыбыс артык-та болзо, тузасы, јэдими јок болып туру-дэп эмэгэни айдат.

Јэ, сэни-лэ көп нэзии куучындажар! Бир-лэ тэскэр-лэгэндэ ойто ондонбойтон, дэп айдала, Михей эмэгэни јаар, кслын јагып ийди бойы адын јэргэргэ барды.

Михей јаланга барала агашты кэзип алып айлына јанып кэлди.

Ол-ла күннэг ары Михей јылу кажаганын иштэп, кичээй бәрди.

Јылу кажаганды јагыдан эдэргэ Михейдин акказы јок болордо, Эски кажаганнын јоон тсормошту эки јанын эски аайынча арттырала, эки јагы үйэ кэзэр эдип шүүн-ди. Кажаганнын ордын айландра кэмјип алала, озо баш-

тап пол жазады. Аршын крэлү јәрди казала, оо толтра той балкаш тажып урды, оны чыйрада бастырды, Онын үстүнэ јик јок эдип досколор јайды. Полын эбэш кэлтэн этти, ол полдын кэлтэн јанына суйук нэме агар эдип јырык этти.

Эски стэнэзининг бирүзинэнг полдон өрө бийиги үч аршин эдип көзнөк ойды. Ол көзнөк эбэш суйман болды —узуны бир аршын, бийиги үч сөм.

Онын кийиндэ, эки эски стэнээ эки јаңы стэнэ кэзип табыштырды. Малың көптөдөргө шүүнгән учун кажаганың јаан этти; јаңыс уйга эмэс, эки уй турар этти; база кой турар этти.

Михей кажаганның ичин мунайып кэмјип этти: ады орто сөөктү болгон, онын учун ат турар јәрдин сынын 4 аршин, тууразын $1\frac{3}{4}$ аршын этти. Онын ичинэ өлөң-салгыш-ла аш урар тоскуур эдэр эткән. Уй турар јәрди үч аршын санду, тууразын $1\frac{1}{3}$ арш этти, $1\frac{1}{4}$ арш јәрди өлөң-курсак салар эдип арттырды. Эки койдон өрө турар эдип, тууразы, сыны $2\frac{1}{2}$ аршин јәр арттырды. Курагандарга сыны 4 аршин, тууразы 2 арш. јәр арттырды. Ол стэнэләрдинг ортозына базар эдип 2 аршин јәр арттырды. Чочколордынг кажаганыч кийиндэ эдэр дэл шүүнди, онын ордын мындый кэмјип арттырды: бир јэргэ чочконынг эркэги турар, бир јэргэ балалу чочко турар, этти, катай олардынг орды 4-лэ 3 аршин болды.

Кажы бирдэ айлдаштары Михейдынг иштэп јаткан ижин кэлип көргүлэп јүрди. Эжик јаар туруп-туруп, баштарын јайкайла, база бэрээчи болды.

Михей өрө потологына јэтти. Досколорын јик јок эдип кэлиштирэ салды. Јиктэрин балкаш-ла шыбай-ла, үстүнэ кумак уруп салды.

Кажаганның ичинэ тынарга энчү болзың дэл, чыгара трубалар этти. Кажаганның ичинэ дөрт айры трубалар эдэлэ, үстүнэнг јаңыс јәрдэнг јабынчызынаң өрө $\frac{3}{4}$ аршин бийик эдип, чыгарып салды. Потолоктон өткөн ич јаны трубаның бир аршин болды. Өрө чыкан оозы јарым аршин болды. Ол трубаның үстүн јааш, кар кирбэс эдип, јаап салды, дөрт тууразыч ачык көзнөк этти, оноң јаман кэй чыгып турар, јаңы кэй кирип јадар болды.

Михей ол трубаны жазап турарда, янынаг одип јаткан айлдаштары элэктэп каткырышты:

— Сэн малына өргөө эдип јадыг ба?—дэп бир кижид айтты.

— Туразынын ичи тапчы учун, бойы јадарга турган болбой—деп база бирүүзи айтты.

— Бу, нэ, көригэр уулдар,—труба. Бу сэнинг малын соокто от салып јылынар-ба, эмээзэ казан азыл ичэр бэ? Айса нэ кэрэк агаш бу. Сэн өрт чыгардын, уул, сэнинг килинчэгинэ бис кожо күйүп калбайлык—дэп, бир кижид айдат.

Акыр, сэнинг малын курсакты канайып јиир—табактан јиир-бэ, мөнгүн тоскуурдан јиирбэ? Нэ унчукпайзын? Айтт!—дэп бирүүзи айтты.

— Јэ, алдырбас, каткырыжыгарла, бу бүткэн кийниндэ көрзөгөр, бойларыгар андый кажаган эдэригэр—дэп Михей айтты.

Ондый кокпырга, шоодылганга Михей ачынбайтан болгон, нэнинг учун дэээ, эдип јаткан ижининг тузалузын јарт билип турган болгон.

— Јэ, эт-ле, өргөөн бүтсэ бисти ундубай, кычыр. Өргөө бүдэлэ, оо уй тургускан кийниндэ сүт кожылар, айса болзо бискэ-дэ бир аяактаң јэдижэр болорба—дэп. өчөглэди.

— Айткан болгой кринкадаң бэрэрим; санаама јэтрэ бүдүрүп алайын—дэп Михей айтты.

Ингир кирип браадарда Матрена „јүүлгэк өбөгөнин“ ажанарга кычырарга кэлди.

— Ижинг токтот, болор, ажанала уйуктаар өйи кэлди. Көрзөң, бу балдарды торолоттын—дэп адылды.

— Алдырбас, таскаглазын. Бүдүрүп алзам јакшы болор. Онын кийниндэ јайымдап ойногылаар—дэп Михей айтты.

— Јакшы болор, јаранар дэгэн эрмэкти мэн сэнэнг боордонг угуп јүрүм,— јаранып турганы јок—дэп Матрена айтты.

— Ончо нэмэни јаңыс тарый јарандырып болбос—чы дал јэтпэс. Эбэштэн, табынча кэлиже бэрэр.

— Кандый сүрэкэй саат; сакуырга күч. Јэ бу ученындың үүрэдүзи-лэ кажаган эдип алзан, бу мундый кылыгыңды токтодорын ба?—дэп, Матрена сурады.

— Ол тужунда көргөй-лэ. Јылу кожаганга сүт кожыл-база, база-да өскө арга бэдрээр кэрэк—дэп, Михей айтты.

— Сэнинг јүүлгегингэ бис торолойтон турубыс—дэп, Матрена айтты.

Стэнэлэри, полы, потологы, трубалары бүткэн кийниндэ Михей јыбар сокпос эдип, күдэли-лэ көдрэ стэнэлэрининг јарыктарын сыксыды. Ол ижи божогон кийниндэ ичин чэрэттэди.

Чэрэттэп турарда Михейгэ канча—канча айлдаштары кирип барглады.

— Бу, сэн божогологын-ба? База нэни эдип јадын?—дэп, бирүүзи сурады, Михейдинг кажаганның ичин чэрэттэп турганын кайкап көрди.

— Одын кэзип турум—дэп, Михей айтты.

Иш бүдүп, учына јууктаган зайын Михейдинг санаазы сэргип, там-ла омок боло бэрди.

Бу, сраңгай јүүлгэн Эмтир. Бир-лэ болгон, сэн, Андрей малярды алдырып кэлэлэ јүзүн-јүүр будук-ла буду-

дып алзанг јараар эди. Сүрэкэй јараш болор эди—дәп, бир киж ийтты.

Мээ јаражы кэрәк јок, ару чәк јакшы, кажаганның ичи ару, јылу болгожын сүт көп болор-дәп, Михай кару-ун айдынды.

— Полын күнүң зайын јунарың-ба, ол эмәзә недели ичиндә бирдәң јунарың-ба?

Кэрәктү болзо мән бойым көрөрим, сүт курсагы остолымда көптөй бәрзә, күнүң-дә зайын јунуп отурбай, дәп Михаййтты айдарда, ол улус оноң артык каткырышты.

Соок өйи кәлди; уй-малды одорлодып чыгарбай барды. Михай күнүң-лә, алдынаң тургуза уйдың сүдин кәм-јип чийип туратан болгон, былтыргы сүг-лә бу јылгызын тунгәйләрдә бу јылгызы былтыргы сүттәң эки салза артык болды.

— Јә, Матрена, сүг кожылды-ба? —дәп, Михай сурады.

— Күнүг-лэ уйдыг сүди короор-ба дэээм, корбойт, бир-лэ кэмндэ туру-дэп, уйи айтты.

— Саарга-да јакшы болгон эмди. Былтыр уй саарда тон кийэтэн болгон, бу јыл дэээ, айлда-да кажаганда-да тү-нгэй чимчачаг јүрэр болдыг дэп, Михай айтты.

— Јылу кажаган эткэним јарады. Мэн, сэни тэгин јэргэ айтклаган эмтирим. Эмди јагы-ла сэниг эткэн ижинниг тузалу јакшызын билдим. Алдында кижиг уй саарга кажаган јаар барарынаг калажырап туратан, эмди дэээ сүүнүг, јилбиркэп барып јат—дэп, эмэгэни куучындады,

Михейдыг айлдаштары, јылу кажаганныг тузалузын көрөлө, оны шоотпос, элэктэбэс болды, карын кэлип сүмэ сураар болгылады, ол кажаганды канайып эткэнин, уйды канайып азрап јатканын кэлип көрүп турар болды.

Уйы төрөгөн кийиндэ, Михай уйының сүди канча крээлү болгойнэ дэп, ајыктап јүрди, ол јылу кажаганга турган уй, азралы кэлишкэн кийиндэ, күнүг-лэ бир көнөктөг сүт саадырар болды, былтыргы јылда болгожын, јарым-ла көнөг сүт саадыратан болгон. Деремнэниг улустары баштап бүтпэйтэн болгон, көргөн кийиндэ эрик јок буткэн.

Михейдег көрүжэ өскө-дө улус база јылу кажагандар эдээчи болды, озо сүткэ јэдинбэй јаткан дэрэмнэниг сүди артыктажар болды, јуртындагы кооперативка көп сүт бэрип, көп астамду саду болды.

2975

	Ойрот.
	2-438

Бичикти бұдүрери-ле базарына
„Кызыл Ойрот“ деп бириккени
Тиражи 1000. Облит № 197.